

הכרת הטוב – לפרשת וארא

בפרשתנו אנו קוראים אודות שבע מתוך עשר המכות שהוכו המצרים. המשותף לשלוש המכות הראשונות, שהוכו על ידי אהרון, ולא על ידי משה. יתירה מכך, הקב"ה אמר למשה להורות לאהרון להכות אותן, כפי שכתוב במכת דם "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה: אָמַר אֶל אֶהֱרֹן קַח מִטָּף וְנִטָּה יָדָךְ עַל מַיְמֵי מִצְרַיִם עַל נְהַרְתָּם עַל יְאֲרֵיהֶם וְעַל אֲגַמְיָהֶם וְעַל כָּל מְקוֹה מַיְמֵיהֶם וַיְהִי דָם" (ז, יט). וכן מצינו במכת צפרדע, שכתוב "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה: אָמַר אֶל אֶהֱרֹן נִטָּה אֶת יָדְךָ בְּמִטָּף עַל הַנְּהָרֹת עַל הַיְאֲרִים וְעַל הָאֲגָמִים וְהָעֵל אֶת הַצְּפַרְדֵּי עַיִם עַל אֶרֶץ מִצְרַיִם" (ח, א). הוראה דומה מצינו גם במכה השלישית, מכת כינים כפי שכתוב "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה: אָמַר אֶל אֶהֱרֹן נִטָּה אֶת מִטָּף וְהָדָךְ אֶת עַפְר הָאָרֶץ וְהָיָה לְכַנָּם בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם" (ח, יב).

ויהפך לדם יאוריהם

נשאלת השאלה, מדוע שלוש המכות הראשונות הוכו רק על ידי אהרון, ולא על ידי משה רבינו? מבארים חז"ל במדרש רבה (ט, י): "אמר רבי תנחום: למה לא לקו המים ע"י משה? אמר לו הקב"ה: המים ששמרוך כשהושלכת ליאור אינו דין שילקו על ידך, חייך לא ילקו אלא ע"י אהרון". הסבר דומה מצינו לפרש הכאת הכינים על ידי אהרון, "אמר רבי תנחום: אמר לו הקב"ה למשה: עפר שהגין עליך כשהרגת את המצרי אינו דין שילקה על ידך. לפיכך לקו ג' מכות אלו על ידי אהרון" (מדרש רבה י, ז). מפרשה זו למדנו שלא ראוי להיות כפוי טובה כלפי מי שעשה טובה, כהגדרת חז"ל: "בירא דשתית מיניה – לא תשדי ביה קלא" (ב"ק צב ע"ב), בתרגום: 'בור ששתית ממנו – אל תזרוק לתוכו אבן'.

שרשה של הכרת הטוב

'הכרת הטוב' הינה פעולה פשוטה וטבעית. הנהנה מחברו נעשה אסיר תודה לנותן ומודה לו על שסייע בידו. העזרה יכולה להתבטא בדבר חומרי, כהשאלת חפץ או הלוואת כסף כמו גם בנתינת עצה או יחס טוב, שגם עליהם מביעים בתודה, מעין תשלום רגשי.

'הכרת הטוב' הינה חובה מוסרית ממדרגה ראשונה, כפי שמצינו שבתוכחת שליחו של יוסף לאחים על 'שגנבו' את גביע הכסף (סוף פרשת וישב), הוא לא טוען על עצם הגניבה, אלא שאל אותם "למה שלמתם רעה תחת טובה" (בראשית מד, ד). השליח חש שטבעי וברור שאין להשיב רעה למי שגמל טוב, ועל כך היתה תביעתו כלפי האחים.

הרב דסלר ב'מכתב מאליהו' (ח"א עמוד 46) מבאר ש'הכרת הטוב' נובעת מיכח הנתינה'. הנותן אינו חפץ במתנות חינם, שאיפתו היא רק לתת ולהעניק. לכן, כאשר נעשית לו טובה, הוא מרגיש רצון לשלם עבורה, ואם לא יוכל לעשות זאת, ליבו ירגיש בחובת התשלומים, וזו נקראת 'הודיה'.

ראוי לציין שהמידה ההפוכה מ'הכרת הטוב' הינה כפיות טובה. על גנותה למדנו מדברי ספר 'החינוך', שכותב בבואו לבאר את מצוות כיבוד הורים (עשה לג): "ש'ראוי לו לאדם שיכיר ויגמול חסד למי שעשה עמו טובה, ולא יהיה נבל ומתנכר וכפוי טובה, שזו מידה רעה ומאוסה בתכלית לפני אלוקים ואנשים".

הכרת הטוב כלפי דומם

החידוש בפרשתנו, שהחיוב להכיר טובה, אינו רק ביחס לזולת, לבני אדם, אלא גם כלפי דומם. מדוע? משום שכפיות טובה ביחס לדומם עשויה לגרום לקהות חושים ועלולה להביא לכפיות טובה גם ביחס לזולת.

מסיבה זו משימת הכאת היאור והעפר הוטלה על אהרון ולא על משה. בציווי שאהרון יכה את היאור, כמו גם את עפר מצרים, התחדש שגם כשיש צורך למלא את ציווי ה' ומדובר בשליחות שמטרתה קידוש כלל עולמי ע"י שינוי הטבע, גם אז, אין האדם רשאי להיות כפוי טובה.

יסוד 'הכרת הטוב' הוא להרבות חיבה ורעות בעם ישראל בכלל ובין איש לרעהו ולאשתו בפרט. המכיר טובה לחברו שהיטיב עימו יודע שחברו אוהבו, וכפי שאומר שלמה המלך (משלי כז, יט): "כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם". מכאן, חשיבותה של 'הכרת הטוב'.

לתגובות – office@shaalti.co.il

לרעיונות על פרשת וארא, שיסייעו להעשיר את שולחן השבת,

<https://did.li/tAL5q> ניתן להיכנס לאתר תורתך שאלתי בקישור

לעיון והורדת גליון תורתך שאלתי לפרשת וארא

ניתן להיכנס לקרוא או להוריד בכתובת

<https://did.li/2WFIC>